

Nieletni przed sądem rodzinnym według ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Stadia postępowania i praktyka orzecznicza w zakresie przeciwdziałania demoralizacji oraz w sprawach o czyny karalne

Adrian Bartha

Uniwersytet Gdański, Sąd Rejonowy w Kołobrzegu

Nieletni sprawcy czynów zabronionych ponoszą odpowiedzialność sensu largo przede wszystkim na podstawie przepisów Kodeksu karnego bądź ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich. Jednak młode osoby do ukończenia 15 lat, które dopuszczają się czynu zabronionego, odpowiadają jedynie z przepisów ustawy. Ich zachowanie może być przejawem demoralizacji lub stanowić czyn karalny.

Postępowanie w sprawach nieletnich prowadzi sąd rodzinny.

Autor w niniejszym artykule prezentuje model postępowania ujęty w ustawie, jego stadia, właściwość sądową, prawa i obowiązki nieletniego jako strony oraz praktykę orzeczniczą w zakresie stosowania środków służących przeciwdziałaniu demoralizacji i przestępczości nieletnich. Trafność ich doboru ma wszakże prowadzić do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego w celu zapobieżenia wkroczenia przezeń na drogę przestępstwa i ponoszenia odpowiedzialności już na gruncie Kodeksu karnego.

SŁOWA KLUCZOWE:

NIELETNI, CZYN KARALNY, DEMORALIZACJA, SĄD RODZINNY, POSTĘPOWANIE

Na przełomie XIX i XX w. zaczęto wyodrębniać prawo karne nieletnich. Do tego czasu dzieci były traktowane łagodniej, a ich odpowiedzialność karna wynikała z tego, że były poczytywane za „małych dorosłych” (Warylewski, 2015).

Pierwszą ustawą, która przewidywała możliwość orzekania środków wychowawczych dla nieletnich był Kodeks Karny Wielkiej Rewolucji Francuskiej z 1791 r. Sąd mógł zastosować np. dozór rodziców czy umieszczenie w domu poprawczym wobec osoby poniżej 16 r.ż., która w chwili czynu działała bez rozeznania (Pławski, 1965). Zdecydowanie wcześniej, choć bardzo ogólnikowo, problem przestępczości dzieci zauważalny był już w *Digestach* Kodyfikacji Justyniańskiej, gdzie zalecano, by we wszystkich sprawach karnych brać pod uwagę wiek i doświadczenie (a w zasadzie jego brak) podsądnych (Gromek, 2004).

W Polsce na podstawie ustawy z 22 grudnia 1969 r. o utrzymaniu w mocy na okres przejściowy niektórych dotychczasowych przepisów prawa karnego i na mocy art. III pkt 1 przepisów wprowadzających Kodeks postępowania karnego z 19 kwietnia 1969 r. do czasu odrębnego ustawowego uregulowania sprawy zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości nieletnich obowiązywały zasady traktowania młodych sprawców określone przez Kodeks karny z 1932 r. i przepisy o postępowaniu w sprawach nieletnich zawarte w Kodeksie postępowania karnego z 1928 r. Dopiero 13 maja 1983 r. weszła w życie Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 r. (upn).

Proces wyodrębniania się nowej gałęzi prawa karnego dotyczącej nieletnich wiązał się ściśle z koniecznością powołania wyspecjalizowanego sądownictwa rozpatrującego ich sprawy.

W Belgii w niektórych miastach już w XIV w. działały tzw. izby opiekuńcze, będące quasi-sądami, które mogły orzekać kary wobec nieletnich (Klaus, 2012). Pierwszy sąd *sensu stricto* dla nieletnich utworzono w 1899 r. w Chicago. Orzekający w nim sędziowie przechodzili dodatkowe przygotowanie pedagogiczne, a jego siedziba znajdowała się w innym budynku niż sąd karny. W ten sposób minimalizowano styczność nieletniego z dorosłymi przestępcami (Konarska-Wrzosek, 2013a). Sąd ten działał na podstawie ustawy *Act to Regulate the Treatment and Control of Dependent, Neglected and Delinquent Children* (ustawa o postępowaniu z zaniedbaną i przestępczą młodzieżą).

Można uznać, że od tego momentu sądownictwo dla nieletnich rozwijało się wręcz lawinowo. Już w 1925 r. sądy dla nieletnich funkcjonowały bowiem we wszystkich stanach USA, przy czym od 1914 r. jako sądy rodzinne¹, a więc rozpa-

1 Pierwszy sąd rodzinny został utworzony w tym właśnie roku w Cincinnati w stanie Ohio w USA.

trujące zarówno sprawy dzieci i młodzieży dopuszczających się przestępstw (czynów karalnych) i w tej materii orzekały o ich odpowiedzialności karnej, jak i w charakterze sądów opiekuńczych ingerujących we władzę rodzicielską, stosunki między rodzicami a dzieckiem, czy rozstrzygając kwestie alimentacji. Koncepcja sądów rodzinnych wprowadzona została także w Japonii i Kanadzie.

W Europie model sądownictwa dla nieletnich wyglądał zgoła odmiennie.

Równie szybko rozwijały się sądy dla osób nieletnich, którzy popadali w konflikt z prawem karnym. Pierwsze wprowadzono m.in. w Anglii i Danii (Marek, 1988). W sądownictwie angielskim działającym na podstawie ustawy z 1908 r. *Children Act* nie wyodrębniono instytucji zajmujących się *stricte* sprawami nieletnich. Sądem dla nich niejako stawał się każdorazowo sąd, który rozpatrywał ich sprawę, przy czym odbywało się to w odrębnym budynku lub sali, w oznaczone dni tygodnia bądź w porze dnia innej niż terminy pozostałych posiedzeń (Klaus, 2004).

Inaczej jednak niż w Stanach Zjednoczonych czy Kanadzie prezentowała się idea sądów rodzinnych. Choć popierana przez naukowców, w dalszym ciągu nie znajdowała zbyt szerokiego odzewu w ustawodawstwach poszczególnych państw europejskich. U podstaw tego stanu rzeczy leżał także czynnik ekonomiczny w postaci wysokich kosztów samego już utworzenia i dalszego funkcjonowania tego typu sądów, a w dodatku w koncepcji sądownictwa rodzinnego pojawiały się poglądy, że sądy te miały orzekać w sprawach rozwodowych i majątkowych, co rodziło obawę, że sprawy nieletnich przestępców zejda na drugi plan (Zieliński, 1975).

W Polsce sądy rodzinne zaczęły funkcjonować od połowy lat 70. XX w., chociaż pierwsze wydziały rodzinne powołano w latach 1962–1963 w Katowicach i Łodzi (przy czym zakres przekazanych im do rozpoznawania spraw był wąski; Patulski, 1975). Na mocy zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lipca 1973 r. w ramach tzw. programu eksperymentalnego zaczęto poszczególne wydziały dla nieletnich przekształcać w wydziały (sądy) rodzinne. Począwszy od 1 stycznia 1974 r. do 31 grudnia 1977 r. powstało ich łącznie 16 w różnych miastach. Oprócz orzekania w dotychczasowych sprawach nieletnich sprawców sądy te rozpoznawały również sprawy z zakresu opieki, spraw karnych dorosłych sprawców przestępstw skierowanych przeciwko rodzinie, rozwodów, alimentacji i spraw majątkowych między małżonkami. Zakres rozpoznawanych spraw był więc dosyć szeroki, przy czym w poszczególnych sądach powiatowych, w których utworzono wydziały rodzinne, nie był identyczny.

Dokonaną zmianę oceniano pozytywnie, co skutkowało przekształceniem wszystkich wydziałów dla nieletnich w sądach powiatowych (obecnie rejonowych) w wydziały rodzinne. Zmiana organizacyjna obowiązywała od 1 stycznia 1978 r. (Kubiak,

1977) i została wprowadzona zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 grudnia 1977 r.

Obecnie aktem normatywnym regulującym funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości sprawowanego przez sądy powszechne jest ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych. Art. 12 § 1a tej ustawy stanowi, że w danym sądzie rejonowym można wyodrębnić (obok obligatoryjnego wydziału cywilnego i karnego) m.in. wydział rodzinny i nieletnich, który rozpoznaje sprawy z zakresu „prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych, spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw”.

Na koniec 2015 r. w Polsce w sądach rejonowych funkcjonuje 328 wydziałów rodzinnych i nieletnich (Główny Urząd Statystyczny, 2016).

CELE POSTĘPOWANIA

Ustawodawca w upn zawarł preambułę, w której wskazano, że podstawowym celem tego aktu prawnego jest przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz stwarzanie warunków powrotu do normalnego życia tym nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego. Podkreślono ponadto, że celem ustawy jest także umacnianie funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa.

Z brzmienia preambuły, a także analizy przepisów działów III i IV upn można wywodzić wniosek, że podstawą postępowania z nieletnimi są następujące zasady: dobra nieletniego, indywidualizacji i ciągłości postępowania (Krukowski, 1991).

Zasada dobra nieletniego nie jest tożsama z zasadą dobra dziecka wyrażoną w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym (krio). Przez dobro nieletniego należy rozumieć dążenie do właściwego rozwoju osobowości młodego człowieka, bez akcentowania jego rozwoju fizycznego jako pochodnej tej zasady, co jest ujęte w zasadzie dobra dziecka wyrażonej w krio (Strzembosz, 1985). Między innymi ta zasada oraz inna podstawa faktyczna orzekanych środków odróżniają postępowanie z upn od postępowania opiekuńczego. W wypadku tego pierwszego taką podstawę stanowi ustalenie, że nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub że dopuścił się czynu karalnego. W sprawach opiekuńczych (np. o ograniczenie władzy rodzicielskiej) podstawę faktyczną stosowania środków przewidzianych w krio stanowi ustalenie, że dobro dziecka jest zagrożone.

Ponadto wyrażona w art. 3 § 1 upn zasada dobra nieletniego poleca podejmować różnorodne czynności, które winny również – w miarę potrzeby – zmierzać do nakłonięcia rodziców lub opiekunów do prawidłowego wypełniania swoich obowiązków wobec nieletniego. Ustawodawca wskazał również, by – realizując zasadę dobra nieletniego – uwzględniać przy tym interes społeczny. Zatem winien on być brany pod uwagę, gdy jest zbieżny z dobrem nieletniego i nie sprzeciwia się temu dobru (Strzembosz, 1983).

Zasada indywidualizacji wyraża się m.in. w art. 21a upn. Wskazuje ona na cele postępowania, które dąży do ustalenia, czy istnieją okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego lub czy nieletni popełnił czyn karalny, a także, czy zachodzi potrzeba zastosowania wobec niego środków przewidzianych w upn. To sędzia rodzinny, zwłaszcza w sprawach o demoralizację, ma możliwość wyboru postępowania – prowadzenia go na podstawie krio lub upn. Powinien wybrać rozwiązane najkorzystniejsze dla nieletniego, uwzględniając oprócz samego czynu również cechy osobiste nieletniego – osobowość, stopień rozwoju psychicznego i fizycznego oraz charakter środowiska, w którym się wychowuje (Klaus, 2012). Różnorodność przewidzianych w upn środków również wpływa na indywidualizację postępowania. Sąd ma bowiem możliwość ich elastycznego stosowania, a w zależności od wyników postępowania i zachowania nieletniego – na zmianę ich dolegliwości zarówno przez złagodzenie, jak i obostrzenie.

Zasada kontynuacji czy ciągłości postępowania (inaczej również zasada ciągłej ochrony prawnej) wyraża się w dążeniu do zatarcia różnic między postępowaniem rozpoznawczym a wykonawczym, przez ciągłość i spójność wszystkich fragmentów postępowania wobec nieletnich (Haak-Trzuskawska, Haak, 2015).

KOGNICJA WYDZIAŁÓW (SĄDÓW) RODZINNYCH I NIELETNICH

Jak wskazano wcześniej, sądem, który rozpoznaje sprawy nieletnich z zakresu zapobiegania i zwalczania demoralizacji oraz prowadzi postępowania w sprawach o czyny karalne, jest sąd rodzinny. Określenie *sąd* nie jest obecnie precyzyjne i wynika z pewnych uprzednich uregulowań. Mianowicie przywołana już ustawa prawo o ustroju sądów powszechnych weszła w życie 1 października 2001 r. Artykuł 12 tej ustawy w brzmieniu pierwotnym przewidywał możliwość tworzenia w sądach rejonowych wydziałów rodzinnych i nieletnich, które nazywał również sądem rodzinnym. Taka nazwa *de facto* wydziału obowiązywała do 27 marca 2012 r. Ustawą nowelizacyjną z dnia 18 sierpnia 2011 r. dodano właśnie art. 12a i wyeliminowano nazwę *sąd rodzinny*. Tym samym wyodrębnioną funkcjonalnie i organizacyjnie jednostką sądu

rejonowego rozpatrującą sprawy nieletnich dewiantów oraz sprawy opiekuńcze jest wydział rodzinny i nieletnich. Wyrażenie *sąd rodzinny* funkcjonuje nadal w języku prawnym i jest rozumiane jako sąd rozpatrujący łącznie sprawy nieletnich na podstawie upn i opiekuńcze z krio². W niniejszym opracowaniu, z uwagi na poddane analizie zagadnienie nieletniego w świetle upn, posłużono się tym właśnie wyrażeniem określającym sąd, podobnie jak czyni ustawodawca.

Właściwość rzeczowa

Właściwość rzeczową określa art. 15 upn, który statuuje zasadę prowadzenia postępowań w sprawach nieletnich przez sąd rodzinny.

Skład sędziowski w tych postępowaniach jest jednoosobowy (nie tylko w rozumieniu zawodowych sędziów, ale również bez udziału czynnika społecznego, jakim są ławnicy). Niewątpliwie sprzyja to sprawności postępowania (choćby w kwestii dopasowania terminu wspólnej wokandy przez więcej niż jednego orzecznika). Dodatkowo w relacji sędzia–nieletni łatwiej jest nawiązać kontakt i zbudować zaufanie między dwiema osobami, co zwłaszcza z perspektywy młodej osoby jest niezmiernie istotne, jeśli uwzględnić, że celem ustawy jest przecież dobro nieletniego (Kmieciak, 1990). Wyraz temu dał także ustawodawca w § 46 pkt 2 regulaminu urzędowania sądów powszechnych, wskazując, że w wydziałach rodzinnych i nieletnich przydział spraw do referatu danego sędziego może następować według kryterium terytorialnego (zapewniającego równy przydział spraw). Oznacza to, że sprawy tego samego nieletniego (i jego rodziny) w przypadku niezmiennienia przez nich miejsca zamieszkania rozpoznawał będzie ten sam sędzia rodzinny, co przyspiesza zreferowanie danej sprawy bez konieczności zapoznawania się od nowa z sytuacją środowiskową młodego podsądnego.

Na podstawie Ustawy z dnia 21 września 1990 r. o ratyfikacji Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. Polska związała się treścią powyższej konwencji, która w części I w art. 40 ust. 2 lit. b pkt iii poleca każdemu państwu–stronie konwencji zagwarantować podejrzanemu, oskarżonemu lub uznanemu winnym pogwałcenia prawa karnego dziecku prawa do rozpatrzenia jego sprawy bez zwłoki i przez niezawisły oraz bezstronny organ sądowy (lub władzę o tych przymiotach) w obecności jego rodziców lub opiekunów prawnych, jeśli tylko nie będzie to uważane za niezgodne

2 Art. 568 kodeksu postępowania cywilnego *expressis verbis* stanowi, że sądem opiekuńczym jest sąd rodzinny.

z najwyższym interesem dziecka. Przyjęte rozwiązanie w art. 15 upn koreluje z zapisem ratyfikowanej konwencji.

Właściwość miejscowa

Właściwość miejscową określa art. 17 upn. W sprawach nieletnich, którzy wykazują przejawy demoralizacji lub popełnili czyn karalny, właściwy jest sąd miejsca zamieszkania nieletniego. W odróżnieniu od właściwości miejscowej w sprawach karnych to nie czyn będący przedmiotem rozpoznania wskazuje na właściwość sądu. Miejsce zamieszkania wyznaczają przepisy kodeksu cywilnego w art. 25–28. Sądem właściwym miejscowo do rozpoznania sprawy nieletniego będzie więc sąd miejscowości zamieszkania jego rodziców lub opiekuna, a w przypadku, gdy władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, którzy mają osobne miejsce zamieszkania, właściwy będzie sąd miejsca zamieszkania tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa. Jeżeli zaś dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, jego miejsce zamieszkania określa sąd opiekuńczy.

Wyjątki od zasad ogólnych właściwości sądowej

W zakresie właściwości zarówno miejscowej, jak i rzeczowej ustawodawca przewidział pewne wyjątki. Mają one miejsce wtedy, gdy przepis szczególny tak stanowi. Zostały przewidziane zwłaszcza w art. 16 § 2 *in fine*, art. 17 § 2 oraz art. 18 § 1 upn.

Przepis art. 16 § 2 upn przyznaje prokuratorowi kompetencje przekazania sprawy po zakończeniu postępowania przygotowawczego prowadzonego o czyn przeciwko nieletniemu wspólnie z dorosłym do rozpoznania przez sąd karny (według przepisów procedury karnej), jeżeli czyn nieletniego pozostaje w ścisłym związku z czynem osoby dorosłej, a łączne rozpoznanie sprawy jest konieczne i nie sprzeciwia się dobru nieletniemu. Wówczas jednak sąd karny orzeka w sprawie nieletniego z zachowaniem przepisów upn.

Art. 17 § 2 upn, powołując się na „ważne względy”, uprawnia właściwy miejscowo sąd rodzinny do przekazania sprawy sądowi miejsca pobytu nieletniego. Ważne względy przykładowo wskazane przez ustawodawcę to m.in. uproszczenie lub przyspieszenie prowadzonego postępowania.

Z kolei art. 18 § 1 upn w miejsce sądu rodzinnego wskazuje jako właściwy sąd karny w sytuacji, gdy wobec nieletniego zachodzą podstawy do orzeczenia kary na podstawie art. 10 § 2 Kodeksu karnego (kk), a więc wobec takiego, który ukończył 15 lat i dopuścił się czynu zabronionego określonego w art. 134, art. 148 § 1,

2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3 lub 4, art. 223 § 2, art. 252 § 1 lub 2 oraz w art. 280 kk, a ponadto postępowanie o te czyny wszczęto przed ukończeniem przez nieletniego 18 lat. Dodatkowo muszą za tym przemawiać okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju nieletniego sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste, a stosowane poprzednio środki wychowawcze lub poprawcze okazać się bezskuteczne (art. 10 § 2 *in fine*).

NIELETNI JAKO STRONA POSTĘPOWANIA

Artykuł 30 § 1 upn enumeratywnie wskazuje na strony postępowania. Wśród nich oprócz nieletniego wymienia również rodziców – mających pełnię władzy rodzicielskiej (Grzegorzczuk, 1987) lub opiekuna nieletniego – zarówno prawnego, jak i faktycznego, a także prokuratora.

Chociaż pokrzywdzony nie otrzymuje statusu strony, to może brać udział w rozprawie (art. 30 § 6 upn – warto zwrócić uwagę, że przepis nie mówi już o posiedzeniach sądowych). Może również składać wnioski dowodowe do czasu rozpoczęcia rozprawy lub posiedzenia (art. 32b § 3 upn – to uprawnienie rozciąga się już na posiedzenia; Skrętowicz, Strzelec, 2008).

Uwzględniając brzmienie art. 20 § 1 upn, który nakazuje, by w sprawach nieletnich stosować odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego (kpc) właściwe dla spraw opiekuńczych, należy uznać, że nieletni staje się stroną postępowania – tj. ma pełną zdolność do czynności procesowych – po ukończeniu 13 lat i przy założeniu, że nie został ubezwłasnowolniony całkowicie (art. 573 § 1 kpc w zw. z art. 12 kc). Nieletni nieposiadający zdolności do czynności prawnych może podejmować czynności procesowe tylko przez swego przedstawiciela ustawowego (art. 66 kpc). W razie niemożności działania w imieniu nieletniego przez jego rodziców lub opiekuna (np. w razie sprzeczności interesów) sąd obligatoryjnie wyznaczy nieletniemu obrońcę z urzędu. Podobnie będzie w sytuacji, gdy nieletni jest głuchy, niemy lub niewidomy, zachodzą wątpliwości co do jego poczytalności lub gdy umieszczono go w schronisku dla nieletnich (art. 32c § 1–2 upn). Obrońca z urzędu może zostać również ustanowiony na wniosek nieletniego, gdy on sam nie jest lub jego rodzice nie są w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia obrońcy z wyboru bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny (art. 32c § 3 upn).

Ustanowiony w sprawie obrońca (zarówno z urzędu, jak i wyboru) może podejmować czynności procesowe jedynie na korzyść nieletniego, co jest kolejnym przejawem stosowania ustawy mającej na względzie przede wszystkim jego dobro. Do działania obrońcy stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania karnego

(kpk; art. 20 § 1 upn), co oznacza, że udział obrońcy w postępowaniu nie wyłącza osobistego działania w nim nieletniego (art. 86 § 2 kpk).

Nieletniemu w postępowaniu jako stronie przysługują następujące uprawnienia:

- składania oświadczeń co do każdego przeprowadzonego dowodu;
- odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania;
- zgłaszania wniosków dowodowych;
- odwoływania się od zaskarżalnych decyzji sądu (np. składając zażalenie);
- dostępu do akt sprawy, a wówczas wykonywania z nich odpisów, przy czym sąd rodzinny może odmówić nieletniemu przeglądania akt i sporządzania z nich odpisów, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze;
- uczestnictwa w rozprawach i posiedzeniach (chyba że sąd uzna obecność za obowiązkową).

Sąd (w sprawach opiekuńczych), kierując się względami wychowawczymi, może ograniczyć lub wyłączyć osobisty udział małoletniego w toczącym się postępowaniu (art. 573 § 2 kpc). Ograniczenie polega na dopuszczeniu nieletniego do udziału tylko w niektórych czynnościach.

STADIA POSTĘPOWANIA

Postępowanie jurysdykcyjne w sprawach nieletnich można podzielić na trzy stadia: postępowanie wstępne i rozpoznawcze, odwoławcze oraz wykonawcze. Poza stadium odwoławczym wszystkie pozostałe co do zasady prowadzi sąd rodzinny (rejonowy).

Na mocy ustawy nowelizacyjnej z dnia 30 sierpnia 2013 r., która weszła w życie 2 stycznia 2014 r., z upn usunięto rozdziały 3–5 regulujące kwestię postępowań wyjaśniającego, opiekuńczo-wychowawczego i poprawczego. Dodano nowy rozdział 1a, który wprowadził jednolity model postępowania w sprawach nieletnich. Co do zasady oparty został na przepisach kpc właściwych dla spraw opiekuńczych (art. 20 § 1 upn), zachowując odpowiednie stosowanie przepisów kpk jedynie w zakresie: zbierania, utrwalania i przeprowadzania dowodów przez policję oraz powoływanie i działania obrońcy, przy czym ze zmianami przewidzianymi w upn.

Wskazany podział na stadium wstępne i rozpoznawcze w ramach jednolitego postępowania ma charakter jedynie poglądowy.

Postępowanie jest wszczynane – z urzędu lub na wniosek – na mocy postanowienia sądu rodzinnego (art. 21 § 1 upn). Najczęściej jednak zanim sprawa zostanie przekazana sądowi rodzinnemu do wydania stosownego postanowienia jest

prowadzona przez policję w zakresie jej ustawowych kompetencji. Policja bez zlecenia sądu rodzinnego w przypadkach niecierpiących zwłoki może zbierać i utrzymywać dowody świadczące o możliwości popełnienia czynu karalnego bądź o przejawach demoralizacji (Korcyl-Wolska, 2008). Może również, podobnie jak straż graniczna w zakresie jej właściwości, dokonać zatrzymania nieletniego i umieścić go w policyjnej izbie dziecka, gdy zachodzi uzasadniona obawa ukrywania się nieletniego, matactwa procesowego bądź niemożności ustalenia tożsamości.

Po wykonaniu czynności wobec nieletniego, zarówno z własnej inicjatywy, jak i zlecenie sądu, policja niezwłocznie przekazuje sprawę sądowi rodzinnemu.

Postępowanie wstępne

Po przekazaniu sprawy przez policję lub uzyskaniu informacji z innych źródeł (np. placówki oświatowej, do której uczęszcza nieletni) sąd w drodze postanowienia podejmuje decyzję o wszczęciu bądź niewszczęciu postępowania lub uprzednio wszczęte postępowanie umarza, jeśli brak jest podstaw do jego dalszego prowadzenia (art. 21 § 1–2 upn).

Najczęściej łącznie z postanowieniem o wszczęciu postępowania wydawane jest postanowienie o wszczęciu postępowania z określeniem jego przedmiotu i podmiotu, gdy postępowanie jest już w fazie *ad personam* (art. 32a §1 upn).

Następnie sąd zleca zebranie danych o nieletnim oraz jego warunkach wychowawczych, bytowych i zdrowotnych. Czynności te mogą być zlecone policji lub np. kuratorowi sądowemu w drodze przeprowadzenia wywiadu środowiskowego. W razie konieczności diagnozy osobowości nieletniego sąd może zwrócić się do opiniotwórczego zespołu sądowych specjalistów lub o wydanie opinii do innej specjalistycznej placówki czy biegłego/biegłych (art. 25 § 1 upn). Sąd może również wysłuchać nieletniego, jego rodziców lub opiekunów. W razie potrzeby może także zarządzić przeprowadzenie przeszukania i oględzin oraz dokonywać innych czynności procesowych w celu wszechstronnego wyjaśnienia sprawy (art. 32b § 2 pkt 2 upn).

Po zebraniu danych odnośnie do nieletniego i ewentualnych dowodów związanych z jego czynem czy zachowaniem, co było powodem zainicjowania postępowania w stadium wyjaśniającym, sąd postanowieniem (Konarska-Wrzosek, 2013b):

- umarza postępowanie z uwagi na niecelowość stosowana środków przewidzianych w upn lub wszczyna odrębne postępowanie na podstawie krio w sprawie opiekuńczej (art. 21 § 2 upn);
- kieruje sprawę do postępowania mediacyjnego (art. 3a upn);

- przekazuje sprawę nieletniego szkole albo organizacji młodzieżowej, sportowej, kulturalno-oświatowej lub innej organizacji społecznej, do której nieletni należy, jeżeli uzna, że środki oddziaływania wychowawczego, jakimi dana szkoła lub organizacja dysponuje, są wystarczające, wskazując, w miarę potrzeby, kierunki oddziaływania wychowawczego. Powyższe musi nastąpić za zgodą nieletniego (art. 32j § 1 upn);
- przekazuje sprawę nieletniego prokuratorowi, gdy zachodzą przesłanki orzeczenia wobec nieletniego kary na podstawie art. 10 § 2 kk (art. 32k § 1 upn).

W przypadku braku podstaw do umorzenia lub przekazania sprawy sędzia rodzinny kieruje ją do rozpoznania na rozprawie lub posiedzeniu.

Postępowanie rozpoznawcze

Wszczęte postępowanie ma na celu ustalenie, czy istnieją okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego lub czy popełnił on czyn karalny. W razie potwierdzenia tych okoliczności sąd rozważa, czy wobec nieletniego należy stosować środki przewidziane w upn, a jeśli tak, to jakie, mając wciąż na względzie przede wszystkim dobro nieletniego.

W sytuacji, gdy okoliczności i charakter sprawy, a także celowość zastosowania i dobór środków wychowawczych nie budzą wątpliwości, sąd rodzinny orzeka o ich zastosowaniu na posiedzeniu (art. 32l § 1 upn). Wachlarz możliwych do orzeczenia na posiedzeniu środków wychowawczych (ustawodawca wyłączył możliwość orzeczenia w tym trybie środka poprawczego) jest ograniczony. Sąd może zastosować środki wychowawcze wyszczególnione w art. 6 pkt 1–8 upn, które są środkami o charakterze niezolacyjnym. Brak jest także podstaw do orzekania na posiedzeniu środków leczniczych opisanych w art. 12 upn i środków wobec rodziców (opiekunów) określonych w art. 7 § 1 upn.

Posiedzenia w trybie art. 32l upn odbywają się przy drzwiach zamkniętych, a więc z wyłączeniem jawności zewnętrznej, chyba że ze względów wychowawczych sąd wyda postanowienie o jawności posiedzenia (Krukowski, 1991).

W razie braku przesłanek do wyznaczenia posiedzenia sąd wyznacza rozprawę (art. 32m upn). Podobnie jak w przypadku posiedzenia rozprawa również jest jawna jedynie wewnętrznie, chyba że względy wychowawcze przemawiają za jej pełną jawnością. W trakcie rozprawy sąd wysłuchuje nieletniego. W toku całego jej przebiegu (w szczególności, gdy nie kończy się na jednym wyznaczonym terminie wokandy) nieletni oprócz składania wniosków dowodowych jako strona postępowania, może

również czynić uwagi i składać oświadczenia co do każdego przeprowadzonego dowodu. Nie podlegają ujawnieniu do wiadomości nieletniego treści wywiadów środowiskowych czy zasięganym o nim opinii, chyba że względy wychowawcze przemawiają za celowością zapoznania z ich treścią również nieletniego (art. 32n §2 *in fine* upn).

Zakończeniem postępowania rozpoznawczego w I instancji jest wydanie stosownej decyzji procesowej.

W razie stwierdzenia, że nieletni w ogóle nie wykazuje przejawów demoralizacji lub nie popełnił czynu karalnego określonego w postanowieniu o wszczęciu postępowania, sąd wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania, zawierając to stwierdzenie (Górecki, Stachowiak, 2010).

A *contrario* sąd orzeka o zastosowaniu wobec nieletniego środków wychowawczych, środka poprawczego lub środków leczniczych. Może również stosować środki wobec rodziców bądź opiekunów nieletniego (art. 32r upn).

Postępowanie odwoławcze

Postępowanie odwoławcze jest inicjowane przez wniesienie środka zaskarżenia od orzeczenia sądu I instancji. Jest to więc środek dewaluacyjny, który przenosi rozpoznanie sprawy do sądu wyższej instancji. W postępowaniach prowadzonych na podstawie upn sądem II instancji jest wydział cywilny sądu okręgowego, w ramach którego może być wyodrębniona sekcja spraw rodzinnych. Sąd odwoławczy rozpoznaje wniesiony środek zaskarżenia (bez znaczenia, czy chodzi o apelację czy zażalenie) na rozprawie w składzie trzech zawodowych sędziów (Korcyl-Wolska, 2001).

W art. 61 § 1 upn ustawodawca zawarł zakaz *reformationis in peius*. Dotyczy on sytuacji, gdy wobec nieletniego sąd I instancji orzekł środki wskazane w art. 6 pkt 1–8 lub 11 upn, a wywieziony środek odwoławczy nie zawiera wniosku o orzeczenie środka wychowawczego w postaci umieszczenia nieletniego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub rodzinie zastępczej zawodowej czy też środka poprawczego lub środka leczniczego.

Udział nieletniego w rozprawie odwoławczej co do zasady nie jest obowiązkowy (art. 62 § 1 upn).

Sąd II instancji może oddalić środek zaskarżenia, uwzględnić go i zmienić zaskarżone orzeczenie sądu rejonowego lub też uchylić je i przekazać temu sądowi do ponownego rozpatrzenia.

Postępowanie wykonawcze

Postępowanie wykonawcze winno być wszczęte niezwłocznie, gdy orzeczenie kończące postępowanie stanie się wykonalne (niekoniecznie prawomocne). Wymierzone przecież przez *sąd meriti* środki przewidziane w upn mają na celu wpłynąć wychowawczo na nieletniego i przeciwdziałać dalszej jego demoralizacji, zarówno w rozumieniu resocjalizacji (wtórnego uspołecznienia) i zapobieżenia powrotowi np. do popełnienia kolejnego czynu karalnego, jak i readaptacji (wtórnego przystosowania do uczciwego życia w społeczeństwie). Sprawność i szybkość postępowania są więc w pełni uzasadnione.

Nieletni ma ustawowy obowiązek podporządkowania się wydanemu w stosunku do niego orzeczeniu oraz stosowania się do poleceń podmiotu biorącego udział w wykonaniu orzeczenia (art. 65a upn). Nie musi nim być wyłącznie sąd, bowiem do wykonywania środków można włączyć również organizacje młodzieżowe i inne organizacje społeczne. Nieprzestrzeganie tego obowiązku może skutkować obostrzeniem wymierzonych środków na podstawie art. 79 § 1 upn.

Powyższy przepis umożliwia również uchylanie środków wychowawczych w toku postępowania wykonawczego, co winno pozytywnie wpływać na nieletniego i dodatkowo zmotywować go do poprawy swojego postępowania, tym bardziej, że orzeczone (i modyfikowane) środki mogą być stosowane do ukończenia przez niego 18 lub 21 lat (por. art. 73 § 1 upn).

PRAKTYKA ORZECZNICZA

W końcu 2014 r. ludność Polski liczyła 38 479 tys. mieszkańców, w tym 6943 tys. dzieci i młodzieży w wieku 0–17 lat, które stanowiły nieco ponad 18% populacji.

Wśród dzieci i młodzieży w wieku do 17 lat występuje liczebna przewaga chłopców, ze względu na to, że rodzi się ich więcej (średnio stanowią około 51,5% ogólnej liczby urodzeń; Główny Urząd Statystyczny, 2015).

W tabeli 1 zaprezentowano dane obrazujące liczbę dzieci w poszczególnych latach porównawczych. Przyjęto podziały wiekowe 10–14 i 15–17 lat, bowiem nieletni w tym właśnie wieku najczęściej wykazują przejawy demoralizacji lub popełniają czyny karalne, a ich wiek nie pozwala jeszcze na ponoszenie odpowiedzialności na podstawie kk (poza sytuacją stypizowaną w art. 10 § 2 kk; Klaus, 2012). W dodatku w przypadku demoralizacji upn przewiduje wyłącznie górną granicę stosowania środków jej zapobiegających i jest to wiek 18 lat. Jej przejawy wykazywać będzie osoba na tyle dojrzała emocjonalnie, społecznie i psychicznie, że rozumie podstawowe zasady,

w tym nakazy i zakazy normujące relacje z innymi osobami. W piśmiennictwie został wyrażony podgląd, zgodnie z którym tą dolną barierą jest wiek 9 lat (Gaberle, Korcyl-Wolska, 2002), co także uzasadnia przyjęty w tabeli podział.

Tabela 1

Liczba dzieci według wieku (liczby bezwzględne w tysiącach)

Rok (stan na 30 czerwca)	Grupa wiekowa 10–14	Grupa wiekowa 15–17
2005	2 481,6	1 692,2
2006	2 371,0	1 656,5
2007	2 266,4	1 612,6
2008	2 170,6	1 553,6
2009	2 082,1	1 484,4
2010	2 015,9	1 420,9
2011	1 956,4	1 357,6
2012	1 900,0	1 298,9
2013	1 851,9	1 247,0
2014	1 818,8	1 201,4
2015	1 802,5	1 163,3

Źródło: opracowanie w oparciu o roczniki demograficzne GUS.

Jeśli uwzględnić powyższe dane liczbowe, to na tym tle wskaźnik udziału nieletnich, wobec których stwierdzono przejawy demoralizacji lub popełnienie czynu karalnego i wymierzono środki wychowawcze, nie jest znaczny (tab. 2).

Tabela 2

Nieletni sprawcy czynów karalnych i demoralizacji według płci (w liczbach bezwzględnych)

Rok	Ogółem	Demoralizacja			Czyny karalne		
		Suma	Chłopcy	Dziewczyny	Suma	Chłopcy	Dziewczyny
2004	43 535	15 193	11 285	3908	28 342	24 652	3690
2005	41 682	15 454	11 498	3956	26 228	22 669	3559
2006	44 397	16 978	12 438	4540	27 419	23 597	3822
2007	47 293	19 503	14 115	5388	27 790	23 638	4152
2008	47 046	20 089	14 229	5860	26 957	22 462	4495
2009	43 174	18 221	12 895	5326	24 953	20 453	4500
2010	38 876	16 118	11 434	4684	22 758	18 318	4440

Rok	Ogółem	Demoralizacja			Czyny karalne		
		Suma	Chłopcy	Dziewczyny	Suma	Chłopcy	Dziewczyny
2011	38 477	15 670	10 811	4859	22 807	18 237	4570
2012	36 227	15 247	10 485	4762	20 980	16 888	4092
2013	34 319	15 184	10 222	4962	19 135	15 300	3835
2014	31 912	15 524	10 301	5223	16 388	12 922	3466
2015	26 836	14 599	9767	4832	12 237	9 617	2620

Źródło: opracowanie w oparciu o dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości.

Powyższe dane wykazują znaczący – a co ważniejsze począwszy od 2008 r. stały – spadek nieletnich, wobec których orzeka się środki wychowawcze. Na przestrzeni 10 lat wskaźnik ten zmniejszył się do blisko 60%. Jeśli zestawić obie zaprezentowane tabele, wyłania się jedna z przyczyn stopniowego spadku, a mianowicie z roku na rok maleje liczba dzieci „zdolnych” do wykazywania demoralizacji i popełniania czynów karalnych.

Powodem spadku nie jest, niestety, przeprowadzana mediacja, co obrazuje tabela 3.

Tabela 3

Postępowania w sprawach nieletnich zakończone w wyniku postępowania mediacyjnego

Rok	Wynik mediacji	
	Uгода	Brak ugody
2004	220	24
2005	281	37
2006	298	44
2007	276	28
2008	223	20
2009	256	22
2010	261	50
2011	253	35
2012	260	41
2013	218	35
2014	131	39
2015	155	34
2016	197	41

Źródło: opracowanie w oparciu o dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości.

Postępowanie mediacyjne określone w art. 3a upn stanowi ustawowy wyraz akceptacji mediacji jako alternatywnego środka w postępowaniu w sprawach nieletnich (Gromek, 2001). Liczba zawieranych ugód nie przekracza jednak nawet 1% spraw zawisłych przed sądem rodzinnym.

Wyraźnie rysuje się również spadek ogólnej przestępczości, w tym czynów nieletnich, w statystykach policyjnych. W 2015 r. w porównaniu z rokiem 2011 spadek przestępczości wyniósł 28,13%, zaś w przypadku nieletnich – aż 71,4% (odnotowano 72 tys. mniej czynów karalnych)³.

Mimo szerokiego wachlarza możliwych do orzeczenia środków wobec nieletnich sądy zwykły w większości stosować jeden. Oprócz nadzoru kuratora jest to upomnienie, a więc najtańszy z możliwych środków.

Tabela 4

Liczba i rodzaj orzeczonych środków wobec nieletnich

Rok	Ogółem	Liczba orzeczonych środków					Rodzaj środka*	
		1	2	3	4	5 i więcej	Nadzór kuratora	Upomnienie
2004	37 926	26 607	3754	850	220	70	11 765	10 258
2005	46 913	35 528	3881	865	223	27	15 217	13 937
2006	50 898	37 397	4578	1082	229	36	16 259	14 768
2007	55 538	39 187	5308	1402	317	51	17 003	16 054
2008	54 883	39 347	5208	1207	297	60	17 087	15 550
2009	50 368	36 060	4779	1168	245	52	15 740	13 919
2010	45 589	32 203	4384	1084	258	65	14 941	11 742
2011	45 149	32 162	4249	1079	238	58	14 397	12 020
2012	42 765	30 109	4162	998	238	74	13 388	11 230
2013	40 624	28 543	4068	884	230	72	12 728	10 381
2014	37 926	26 607	3754	850	220	70	11 765	10 258
2015	32 207	22 009	3503	733	176	55	9 865	8482

W tabeli 4 wskazano jedynie nadzór kuratora oraz upomnienie, gdyż te środki orzekane są najczęściej i znacznie przewyższają liczbę pozostałych wymierzanych środków.

Źródło: opracowanie w oparciu o dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości.

3 Por. informacja dotycząca zagrożenia przestępczością nieletnich w Polsce w 2015 r. z Wydziału Prewencji Komendy Głównej Policji – www.policja.pl/download/1/189850/Przestepczosnieletnichw2015r.pdf.

Nadrzędna zasada dobra nieletniego nie może być utożsamiana z wymie-
rzeniem mu środków o małej dolegliwości, a taką jest bez wątpienia upomnie-
nie, które sprowadza się do pogrożenia palcem. W katalogu środków w art. 6
upn udzielenie upomnienia jest na pierwszym miejscu, co także daje wyraz
łagodności tego środka, a wydaje się, że to samo prowadzenia postępowanie
ma być przestrogą dla nieletniego i osiągnąć cel wychowawczy o charakterze
prewencyjno-resocjalizacyjnym.

ZAKOŃCZENIE

Postępowanie przed sądem rodzinnym (jako wydziałem w sądzie rejonowym) w świe-
tle przepisów upn podejmuje się w wypadkach, gdy nieletni wykazuje przejawy demo-
ralizacji lub dopuszcza się czynu karalnego i ma ono na celu stwierdzenie tego faktu.
W przypadku potwierdzenia tego stanu rzeczy na skutek powzięcia stosownych dzia-
łań (własnych lub zleconych) sąd władny jest podjąć decyzję o zastosowaniu środków
przewidzianych w upn oraz dokonać wyboru najwłaściwszego z nich. Wyrazem tego
może być orzeczenie środków wychowawczych albo środka poprawczego.

Wobec ogólnej liczby nieletnich w przedziale wiekowym 10–17 lat w Polsce
przed oblicze sądu trafia stosunkowo niewielka ich część. Nie może jednak ująć
z pola widzenia to, że ta niewielka statystyczna liczba jest jednak znaczna, patrząc
na nią przez pryzmat każdego indywidualnego przypadku. Średnia arytmetyczna
z badanych 12 lat wskazuje, że sąd corocznie wymierza środki przewidziane w upn
wobec blisko 48 000 nieletnich osób⁴. Łącznie zaś środki wychowawcze zostały
orzeczone wobec blisko 500 000 nieletnich (pół miliona osób).

Nadrzędną zasadą postępowania, wskazaną już w samej preambule upn, jest
dobro nieletniego. Obok nadzoru kuratora, który wydaje się być niezwykle trafnym
środkiem oddziaływania na nieletnich, sądy stosują na zbliżonym poziomie udziele-
nie upomnienia.

Najbardziej pożądanym efektem zastosowania odpowiedniego środka względem
nieletniego ma być zmiana jego osobowości i zachowania w dążeniu do przeciw-
działania demoralizacji czy powtórnym popełnieniem czynu karalnego. Nie można
z góry zakładać, by kierowanie się dobrem danego nieletniego było równoznaczne

4 Jedyne dla zobrazowania można wskazać, że podobna liczba ludności zamieszkuje w gminie miej-
skiej Kołobrzeg – por. [http://szczecin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_zachodniopomorskie/
portrety_gmin/powiat_kolobrzeski/gmina_miejska_kolobrzeg.pdf](http://szczecin.stat.gov.pl/vademecum/vademecum_zachodniopomorskie/portrety_gmin/powiat_kolobrzeski/gmina_miejska_kolobrzeg.pdf).

z wymierzeniem mu „sankcji” mało dolegliwej, nie powodującej odczuwalnej w najmniejszym nawet stopniu perturbacji w jego dotychczasowym życiu, czym wydaje się być upomnienie. Zależy to oczywiście od indywidualnego przypadku. Z jednej bowiem strony nieletniego nie należy dodatkowo stygmatyzować postępowaniem sądowym, z drugiej – właśnie względy wychowawcze mogą decydować o tym, że nie dość, iż postępowanie należy prowadzić, to jeszcze jawnie. Mowa tu o samym wystroju pomieszczeń sądowych, zachowaniu się pracujących tam urzędników wobec nieletniego, a także samego prowadzenia postępowania przez sędziego, sposobu zadawania nieletniemu pytań, uzasadnienia podejmowanych decyzji i finalnie wyrokowania. Sądy mają jednak możliwość stosowania wielu innych środków, a przede wszystkim je łączyć, przy czym praktyka tego typu rozwiązań, jak wynika z danych wskazanych w tabeli 4, jest stosunkowo rzadka (w zasadzie w co dziesiątej sprawie sąd decyduje się orzec co najmniej dwa środki).

Zasada kierowania się dobrem nieletniego w rozumieniu dążenia do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu nieletniego nie może oznaczać najłagodniejszego jego traktowania, zwłaszcza przy wymiarze środków wychowawczych bądź środka poprawczego, a winna przejawiać się właśnie w trafnym ich doborze⁵. Orzeczenie środka faktycznie odczuwalnego, choć nie nadmiernie, może wpływać pomyślnie na nieletniego w tym sensie, że również jego samego, a nie poprzez rodziców, kuratora, stosowną organizację czy szkołę, będzie motywowało do zmiany postępowania, celem złagodzenia lub nawet uchylecia zastosowanego środka w toku postępowania wykonawczego.

E-mail autora: ardrianbartha@gmail.com.

BIBLIOGRAFIA

- Gaberle, A., Korcyl-Wolska, M. (2002). *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*. Gdańsk: Arche.
- Główny Urząd Statystyczny. (2015). *Dzieci w Polsce w 2014 roku. Charakterystyka demograficzna*. Pobrane z: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/dzieci-w-polsce-w-2014-roku-charakterystyka-demograficzna,20,1.html>.
- Główny Urząd Statystyczny. (2016). *Mały rocznik statystyczny Polski 2016*. Pobrane z: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/maly-rocznik-statystyczny-polski-2016,1,17.html>.

⁵ Zob. też uzasadnienie postanowienia SN z 10 stycznia 2001 r. I CKN 981/00, niepubl.

- Górecki, P., Stachowiak, S. (2010). *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Gromek, K. (2001). *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Gromek, K. (2004). *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*. Warszawa: LexisNexis.
- Grzegorzczak, T. (1987). Sytuacja prawna rodziców nieletniego na gruncie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. *Nowe Prawo*, 2, 10–31.
- Haak-Trzuskawska, A., Haak, H. (2015). *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*. Warszawa: C.H.Beck.
- Klaus, W. (2004). Reforma wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Wielkiej Brytanii. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 44–45, 166–174.
- Klaus, W. (2012). *Dziecko przed sądem*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.
- Kmieciak, R. (1990). Naczelne zasady karno- i cywilnoprocesowe w postępowaniu w sprawach nieletnich. W: T. Bojarski (red.), *Orzekanie środków wychowawczych i poprawczych w praktyce sądów rodzinnych* (s. 32–50). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Konarska-Wrzosek, V. (2013a). *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Konarska-Wrzosek, V. (2013b). Odpowiedzialność/nieodpowiedzialność nieletnich. W: R. Dębski (red.), *System prawa karnego. Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności* (s. 163–198). Warszawa: C.H. Beck.
- Korcyl-Wolska, M. (2001). *Postępowanie w sprawach nieletnich w Polsce*. Kraków: Zakamycze.
- Korcyl-Wolska, M. (2008). *Postępowanie w sprawach nieletnich*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Krukowski, A. (red.). (1991). *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Kubiak, J. R. (1977). Sądy rodzinne w Polsce: od eksperymentu do oryginalnego rozwiązania. *Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego*, 7, 195–204.
- Marek, A. (1988). Sądownictwo dla nieletnich w Polsce na tle porównawczym. W: T. Bojarski (red.), *Postępowanie z nieletnimi. Orzekanie i wykonanie środków wychowawczych i poprawczych* (s. 38–54). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Patulski, W. (1975). Kierunki działalności sądownictwa dla nieletnich. *Nowe Prawo*, 7–8, 941–949.
- Pławski, S. (1965). Kodeks karny francuskiej rewolucji z 1971 r. *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 17(1), 187–190.

- Skrętowicz, E., Strzelec, P. (2008). Pozycja pokrzywdzonego w postępowaniu w sprawach nieletnich. W: T. Bojarski (red.), *Problemy reformy postępowania w sprawach nieletnich: materiały z konferencji naukowej „Problemy reformy postępowania w sprawach nieletnich”*, Lublin, 18-19 września 2008 roku (s. 91-97). Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe.
- Strzembosz, A. (1983). *Nowa ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Próba komentarza*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Strzembosz, A. (1985). *System sądowych środków ochrony dzieci i młodzieży przed niedostosowaniem społecznym*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Warylewski, J. (2015). *Prawo karne część ogólna*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Zieliński, A. (1975). *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.

MINORS BEFORE A FAMILY COURT ACCORDING TO THE JUVENILE JUSTICE LAW. FIELDS OF CONDUCT AND CASE-LAW PRACTICE IN THE AREA OF DEMORALIZATION COUNTERACTING AND IN CRIMINAL CASES

Juvenile delinquents are responsible primarily for sensu largo under the provisions of the Penal Code or the Law of 26 October 1982 on juvenile delinquency. However, young people up to the age of 15 who commit a prohibited act shall be liable only to the provisions of the Act. Their conduct may be a manifestation of demoralization or a criminal act.

Proceedings in juvenile cases are led by family courts.

In this article the author presents the model of proceedings included in the law, its stages, jurisdiction, the rights and obligations of minors as a party, and the jurisprudence practice in the application of measures to prevent demoralization and juvenile delinquency. However, the relevance of their choice is to lead to favorable changes in the personality and behavior of minors, in order to prevent them from entering the path of crime and to take responsibility under the penal code.

KEYWORDS:

JUVENILE, PUNISHMENT, DEMORALIZATION, FAMILY COURT, PROCEEDINGS

Cytowanie:

Bartha, A. (2018). Nieletni przed sądem rodzinnym według ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Stadia postępowania i praktyka orzecznicza w zakresie przeciwdziałania demoralizacji oraz w sprawach o czyny karalne. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 17(1), 9–29.

Artykuł jest dostępny na licencji *Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska*.